

process subjects organization. Principles of student's educational activity evaluations, that are adequate to the effectively organized pedagogical mutual relations of the subjects of the educational process at higher school are exposed.

Key words: pedagogical mutual relations, evaluation, partners, form, communication, higher school.

УДК 378.147

Дроздова І.П.

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті розглядається специфіка текстоцентричного підходу до розвитку професійного мовлення майбутніх фахівців, обґрунтовано навчальні функції тексту, визначено основи добору й типології навчальних текстів з української мови за професійним спрямуванням для студентів-нефілологів.

Ключові слова: текстоцентричний підхід, аспекти тексту, типологія навчальних текстів, функції тексту, базові навчальні тексти, критерії добору навчального матеріалу, види читання.

Постановка проблеми. Теоретичне і практичне вивчення проблеми навчання професійного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей ВНЗ України дає змогу сформулювати концепцію дослідження про безперервність та поетапний розвиток українськомовного професійного мовлення у процесі реалізації когнітивно-комунікативного, компетентісно-діяльнісного і професійно орієнтованого підходів до навчання української мови на різних рівнях.

Концепція наближення змісту і форм практичного навчання мови у вищій школі до майбутньої професійної діяльності враховує основні положення філософії вищої освіти й побудована на основі системного підходу. Означені підходи до навчання професійного мовлення студентів-нефілологів сприяють активності суб'єкта, формування якої складає одну з цілей навчання у вищій школі, що є результатом взаємодії пізнання й об'єкта в рамках проблемної ситуації.

При цьому важливою формою і пріоритетною метою навчання професійного мовлення є формування мовної особистості студентів-нефілологів, усвідомлення себе грамотним фахівцем, здатним до використання видів мовленнєвої діяльності як засобу самоосвіти в майбутній професії, удосконалення умінь і навичок професійного мислення і мовлення.

Ефективність процесу розвитку українськомовного професійного мовлення студентів залежить від того, наскільки методологія та зміст практичного навчання мови враховують специфіку майбутньої професії студента. Складність і своєрідність цього процесу в тому, що професійна діяльність студентів-нефілологів ВНЗ характеризується багатогранністю, яка потребує різноманітних форм практичної підготовки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Науковий пошук у розв'язанні означеної проблеми дозволяє усунути суперечності між соціальними вимогами до особистості фахівця і недоліками розвитку професійного мовлення у процесі підготовки з української мови за професійним спрямуванням студентів у вищій школі; між потребою вдосконалення професійної комунікації (усної та писемною, теоретичною зокрема), наявністю значної кількості українськомовних текстів за фахом й іншої професійної інформації, що формують професійну компетенцію (підручник (зокрема й електронний),

традиційна лекція тощо), та незнанням студентами оптимальних систем аналізу їх змістової структури тощо.

Необхідність розв'язання зазначених проблем актуалізувала професійно орієнтовані завдання організації самостійної роботи студентів з української мови, продиктовані профілем ВНЗ (факультету), що зумовлює як зміст навчального матеріалу (тексти за фахом), так і види навчально-мовленнєвої діяльності: конспектування, тезування, запис лекцій, анотування, реферування тощо, передбачені під час СРС.

Мета статті – визначити специфіку текстоцентричного підходу до розвитку професійного мовлення майбутніх фахівців та дослідити навчальні функції тексту, їх добір і типологію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У працях багатьох учених (А.Брудний, Л.Доблаєв, Т.Дридзе, М.Жинкін, Л.Златів, Д.Ізаренков, Г.Колшанський, В.Ледньов, О.Лурія, О.Семенов, Т.Серова, Т.Симоненко, Л.Федотова, Н.Формановська, Г.Шелехова, Г.Щедровицький) здійснено науково-теоретичний аналіз тексту, висвітлено критерії добору тексту, визначено його специфіку як складного мисленнєвого процесу, що містить розпізнавання мовних засобів і співвіднесення їх із ситуацією контексту на основі попереднього мовного досвіду читача [3; 4; 6; 8; 9].

Виклад основного матеріалу. Засобом організації освітнього процесу з української мови за професійним спрямуванням для студентів нефілологічних спеціальностей у вищій школі є текст (загальнонауковий і спеціальний за фахом студентів), що має власні структурно-функціональні, змістовні й інші типологічні характеристики. Текстоцентричний підхід у процесі розвитку професійного мовлення фахівця дозволяє теоретично обґрунтувати технології цього підходу на засадах сукупності принципів, засобів і умов її реалізації з методичним “наповненням” (цілі, зміст, методи, форми) конкретними матеріалами щодо вивчення української мови з урахуванням майбутньої професійної діяльності.

Основними вміннями та навичками студентів у курсі української мови за професійним спрямуванням мають бути професійно-комунікативні українськомовні вміння, репрезентовані ретельно відібраним, системно організованим матеріалом, зокрема дидактичним дискурсом, центральною одиницею якого є навчальні тексти різних типів.

Текстоцентричний підхід до мови передбачає добір текстів-зразків, що мають типологічні характеристики певних жанрів мовлення, і подає мову як систему підсистем, що функціонує в різних сферах комунікації.

Лінгвістичний аналіз та інтерпретація текстів різних мовленнєвих жанрів сприяють виробленню самостійності мислення, створенню концепції мови як функціонуючої системи, набуттю навичок професійної мовленнєвої діяльності фахівця, що забезпечує формування комунікативної компетенції.

З лінгводидактичного погляду навчальні тексти мають бути зразками літератури профільного характеру – природничонаукові, науково-технічні, науково-гуманітарні навчальні базові тексти. Така позиція зумовлена специфікою отримання студентами професійної освіти переважно на текстах загальноосвітніх дисциплін.

Навчання професійного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей ВНЗ передбачає розробку нових концептуальних підходів до досягнення оптимально можливої професійної компетенції майбутніх фахівців засобами української мови на основі визначеної типології професійних текстів, чинників, що умотивовано впливають на їх добір, способів аналізу текстової змістової структури, ураховуючи три аспекти тексту: інформаційно-змістовний, термінологічний, стилістичний.

Зазначення цих аспектів відіграє переважну роль у навчанні української мови за професійним мовленням студентів-нефілологів: з'ясування інформаційно-змістовного аспекту допомагає підвищити професійну мотивацію в навчанні. Уточнення термінологічного аспекту передбачає вдосконалення професійного вокабуляря студентів, у стилістичному аспекті беруться до уваги формули письмового й усного мовлення наукового

й офіційно-ділового стилів, провідні моделі мовлення, нормативна граматики, тобто засоби метакомунікації, що сприяє виходу в досконале професійне мовлення.

Розроблення типології навчальних текстів дозволяє комплексно й системно визначити прийоми аналізу навчальних текстів за фахом, удосконалення вмінь побудови та породження їх в усному й писемному мовленні студентів. Оптимальна типологія навчальних текстів допомагає ефективно реалізувати завдання розвитку професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ [6].

У добір і типології навчальних текстів, окрім лінгвістичних і змістовних оцінок (доступність, логічність, інформативність, смислова завершеність тощо), величезне значення мають дидактичні і психолінгвістичні критерії, що співвідносяться з метою навчання, стадіями формування і вдосконалення писемного наукового мовлення, функціонально-стильовим застосуванням мовних засобів.

Добір текстів уточнюється зокрема такими критеріями: концептний (віддзеркалюється професійна актуальність, основні гіпотези, поняття, теорії тощо); дидактичний (залучається вивчальний і виховний потенціал); сензитивний (береться до уваги вікові можливості студентів); когнітивний (відповідність пізнавальним потребам студентів) і т. под.

Конкретні завдання різних етапів навчання визначають принципи відбору, організації і подання текстового матеріалу щодо методичних, психологічних і лінгвістичних вимог. Базові навчальні тексти поєднуються за складністю і тематичними циклами, містять деяку кількість лексико-граматичних вправ.

Добір і тематичне поєднання навчальних текстів здійснюються з урахуванням специфіки фаху. Виокремимо такі критерії добору навчального матеріалу, як напрям підготовки студентів; урахування мовного середовища, у якому здійснюється навчання; професійна цінність текстів і їх насичення термінами за фахом тощо.

Серед критеріїв відбору текстів для навчання української мови за професійним спрямуванням виділимо також сприйняття навчального матеріалу за можливостями студентів, цікавість та актуальність. Відіграє роль і міра експліцитності або імпліцитності, що визначається рівнем мовної підготовки студентів та комунікативно-когнітивними потребами студентів за фахом. Навчальні функції тексту: зразок мовлення певної структури, форми і жанру; модель породження мовленнєвого висловлювання, повідомлення або мовленнєвого спілкування; структура керування смисловим сприйняттям; структура керування навчальними діями студентів у навчанні аспектів мови (лексика, граматики, стилістика, риторика тощо) і видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо) [4; 5; 7].

Функції тексту в навчанні студентів української мови за професійним спрямуванням можуть бути змінені й поширені залежно від вимог процесу навчання. З удосконаленням когнітивно-комунікативної професійно орієнтованої методики з'являються інші, нові функції. До тексту як системи залучаються структурно-мовленнєві утворення – різні типи текстів монологічного й діалогічного характеру, змішані жанри висловлювань.

Систематизація різноманітних типів текстів необхідна для навчання професійного мовлення з метою формування у студентів здатності користуватися всіма жанрами і техніками мовленнєвого спілкування, з одного боку, і їх сполучення згідно з умовами майбутньої фахової діяльності, ситуацією ділового спілкування, характером рольової поведінки співрозмовників, міжособистісної і міжрольової взаємодії, з іншого [8].

Текстові матеріали добираються з урахуванням цілей і завдань професійно орієнтованого навчання, виховання і розвитку особистості фахівця, сучасності й актуальності, репрезентативності мовного матеріалу, лінгвістичній доречності і цінності, змістовності й ілюстративності. Управління мотивацією студентів під час організації мовленнєвої діяльності здійснюється за допомогою використання текстів різних ступенів складності. Логічність, безособовість, відсутність емоційності наукових текстів сприяють формуванню навичок професійного мовлення студентів-нефілологів. Наукові тексти

впливають на фахове становлення і розвиток навичок усного й писемного мовлення майбутніх фахівців різних галузей [2; 8].

Розуміння таких текстів здійснюється комплексно; речення, відірвані від контексту, не дають змогу цілісно сприймати текст; ключові слова сприяють розкриттю головної ідеї викладення, особливо в переглядовому читанні; структурна зв'язність тексту нерозривно пов'язана з характерними ознаками мови, якою текст написаний [3].

Для формування професійної компетенції майбутніх фахівців і розвитку творчого мислення розроблений комплекс мовленнєвих завдань і вправ, на основі яких досягається якість у розумінні українськомовного тексту (повнота, точність, глибина, швидкість сприймання тощо) за допомогою різних видів читання.

Ставлячи питання про місце і роль читання як мовленнєвої діяльності в загальній системі діяльності фахівця, зазначимо, що воно входить як рівноправна складова в ієрархію комунікативної діяльності у трьох формах: соціально орієнтована, групова предметно орієнтована й особистісно орієнтована (О.Леонт'єв).

Мовленнєва діяльність читання як важлива складова в структурі діяльності більш високого порядку опосередковує будь-яку діяльність людини, є "способом формування і формулювання думки посередництвом мови" [1, с.21]. Кінцевою метою навчання читання у ВНЗ є доведення умінь у цій галузі до професійно достатнього рівня, під яким нами розуміється рівень володіння вміннями роботи з текстом, що дозволяє студенту отримувати інформацію, пов'язану з його майбутньою професійною діяльністю.

Рівень характеризується такими *критеріями*: володіння різноманітними видами читання, використання читання як реального джерела інформації, швидкість читання, сформованість технічних навичок, що забезпечують адекватне вирішення смислових завдань тощо [10].

Особливістю читання текстів за спеціальністю є те, що воно, входячи до динамічної ієрархічної структури діяльності студента, ніколи не виступає як провідне, а є супутнім, що підкоряється навчанню, пізнанню, творчості, самоосвіті [5, с.9].

Читання українською мовою наукової літератури за фахом значно підвищує у студентів інтерес до вивчення української мови, тому що воно є однією з мотиваційних передумов процесу навчання цього предмета у ВНЗ, здійснює опосередкований вплив на успішність учіння, праці і передбачає трьохланковий зв'язок.

Джерелом розвитку мовлення студентів слугують тексти, на основі яких виконуються різні вправи тренувального характеру. Робота над текстами передбачає передусім удосконалення навичок різних видів читання. Залежно від цільової установки розрізняють *переглядове, пошукове, ознайомлювальне, вивчальне і реферативне* читання. Зріле вміння читати передбачає оволодіння усіма видами читання, легкість переходу від одного виду до іншого залежно від змінення мети отримання інформації з певного тексту.

Висновки. Репродукція і продукування тексту розглядається нами у зв'язку зі з'ясуванням його ролі і функцій у навчанні української мови за професійним спрямуванням. Реалізація текстоцентричного підходу дозволяє поєднати цільову спрямованість у навчанні мови, пов'язану з розвитком професійного мовлення студентів-нефілологів, систему дій педагога, критерії оцінки результату навчальних досягнень студентів.

Завдяки текстоцентричному підходу створюються сприятливі умови для розвитку активної особистості фахівця, здатної до саморозвитку й самовдосконаленню; особистості професійно орієнтованої, компетентної, цілеспрямованої, що має значний потенціал креативності.

Таким чином, текстоцентричний підхід забезпечує таку організацію процесу навчання української мови за професійним спрямуванням, за якої різноманітний текстовий навчальний матеріал стає предметом активних розумових і практичних дій студентів-нефілологів, формуючи засади їх творчої особистості, неперервного формування та розвитку професійного творчого мислення і розвитку професійного мовлення.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, оскільки основною формою розвитку професійного мовлення є навчальний текст, то впорядкування типології навчальних текстів із метою навчання професійного мовлення студентів-нефілологів дає змогу систематизувати методику роботи над формуванням умінь студентів-нефілологів створювати, трансформувати, опрацьовувати різні види навчальних текстів під час навчання української мови у вищій школі, що дозволить сформувати професійно досконале мовлення за фахом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Взаимосвязанное обучение видам речевой деятельности / В.П.Григорьева, И.А. Зимняя, В.А. Мерзлякова [и др.] – М.: Русский язык, 1985. – 116 с.
2. Зарубина Н.Д. Текст: лингвистический и методический аспекты / Н.Д. Зарубина. – М.: Рус. яз., 1981. – 112 с.
3. Річицький В. Відкритість інформації як універсальна вимога / В. Річицький // Вісник НАН України. – 2003. – № 9. – С. 26–45.
4. Семеног О.М. Культура наукової української мови: Навч. посібник / О.М. Семеног. – К.: ВЦ “Академія”, 2010. – 216 с. – (Серія “Альма-матер”).
5. Серова Т.С. Теоретические основы обучения профессионально ориентированому чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / Т.С. Серова. – Пермь: Изд-во ПГУ им. М. Горького, 1989. – 230 с.
6. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: Монографія / Тетяна Володимирівна Симоненко. – Черкаси: Вид-во Вовчок О.Ю., 2006. – 328 с.
7. Соколов А.Н. Формы обмена противоположными мнениями: полемика, дискуссия, спор / А.Н. Соколов. – М.: Просвещение, 1978. – 25 с.
8. Суворова Е.Г. О письменной речи иностранных студентов технических вузов на основном этапе обучения / Е.Г. Суворова // Русский язык для студентов-иностранцев: Сб. ст. – 1983. – № 22. – С. 48–52.
9. Фивегер Д. Лингвистика текста в исследованиях ученых ГДР / Д. Фивегер // Синтаксис текста. – М., 1979. – С. 314–324.
10. Фоломкина С.К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С.К. Фоломкина. – М.: Высшая школа, 1987. – 207 с.

Дроздова И.П.

ТЕКСТОЦЕНТРИЧЕСКИЙ ПОДХОД К РАЗВИТИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-НЕФИЛОЛОГОВ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ ЗА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТЬЮ

В статье рассматривается специфика текстоцентрического подхода к развитию профессиональной речи будущих специалистов, обоснованы учебные функции текста, определены основы подбора и типологии учебных текстов по украинскому языку за профессиональной направленностью для студентов-нефилологов.

Ключевые слова: текстоцентрический подход, аспекты текста, типология учебных текстов, функции текста, базовые учебные тексты, критерии подбора учебного материала.

Drozdova I.P.

TEXT CENTERED APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SPEECH WHEN TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL ORIENTATION TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

This article discusses the peculiarities of the text centered approach to the development of professional speech of future specialists; proves educational function of texts; defines basic features for text selection and typology of texts in the Ukrainian language for professional orientation of students of non-linguistic specialties.

Key words: text centered approach, aspects of texts, typology of texts, text functions, basic educational texts, criteria for educational material selection, form of reading.